

Trestnoprávny postih dezinformácií v podmienkach Slovenskej republiky

Kordík, M., Koprda, N.*

KORDÍK, M., KOPRDA, N.: Trestnoprávny postih dezinformácií v podmienkach Slovenskej republiky. *Právny obzor*, 107, 2024, č. 1, s. 67 – 78. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.1.05>

Criminal penalty of disinformation in the Slovak republic. The article deals with the prosecution of disinformation in the Slovak Republic. It evaluates previous legislative initiatives in this area in order to identify possible solutions to the problematic aspects of the criminalisation of disinformation. The paper also discusses the constitutional limitations in the context of prosecution of disinformation and restrictions on freedom of expression.

Keywords: *disinformation, hybrid threats, widespreading of hoaxes, prosecution of the disinformation*

Úvod

Až donedávna problematika dezinformácií v spoločnosti obzvlášť nerezonovala. Problematika hybridných hrozieb bola latentná a v spektre záujmu orgánov, ktoré sa venujú najmä bezpečnostným hrozbám. Problémom s celospoločenským dosahom však dezinformácie na území Slovenska začali byť až s príchodom globálnej pandémie a plynulo tematicky prešli k vojne na Ukrajine. Zároveň sa predpokladá, že dezinformácie sa budú šíriť aj v súvislosti s predčasnými parlamentnými voľbami, prípadne ďalšími významnými témami. Dnes už je zrejmé, že dezinformácie sú zneužívané na ovplyvňovanie verejnej mienky spoločnosti, vytváranie nestability a chaosu v spoločnosti, a tiež sú využívané v prospech iných záujmov rôznych, či už vnútroštátnych alebo zahraničných skupín.

V dôsledku širokého dosahu sociálnych sietí a médií predstavujú dezinformácie mimoriadne nebezpečný jav, ktorý môže ohroziť, ba dokonca až poškodiť rôzne zákonom chránené záujmy. Aj to je pravdepodobne jedným z dôvodov, prečo sa pred časom vytvoril návrh novely Trestného zákona (ďalej aj TZ), ktorý mal zaviesť novú skutkovú podstatu trestného činu – šírenie nepravdivej informácie, ale aj zmenu skutkovej podstaty trestného činu podnecovania. Navrhovaná skutková podstata šírenia nepravdivej informácie sa stretla s veľkou vlnou nevôle, pričom vo väčšine išlo o pádne argumenty. Napriek tomu však treba brať na zreteľ nebezpečnosť niektorých dezinformácií a treba sa aktívne danou problematikou zaoberať.

V nasledujúcom článku si najskôr predstavíme ťažiskové argumenty kritizujúce dnes už stiahnutý návrh skutkovej podstaty trestného činu šírenia nepravdivej informácie. Keďže, ako už bolo spomenuté, išlo o pádne argumenty, ich zohľadnenie pri ďalších potenciálnych návrhoch bude zaručene slúžiť v prospech vecí. Ďalej sa budeme venovať posudzovaniu ústavnej konformnosti možného postihovania dezinformácií prostredníctvom trestného práva.

* Doc. JUDr. Marek Kordík, PhD., LL.M., Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta UK v Bratislave; Bc. Norbert Koprda, Právnická fakulta UK v Bratislave.

1. Trestný čin šírenia nepravdivej informácie a novela trestného činu podnecovania

Navrhovaná zmena skutkovej podstaty trestného činu podnecovania alebo zavedenia nového trestného činu šírenia nepravdivej informácie reagovali na posledný vývoj radikalizácie antisystémovej časti obyvateľstva, ktorá od vlastného nedodržovania protipandemických opatrení pristúpila k aktívnemu odporu protipandemických a očkovacích opatrení väčšiny časti obyvateľstva, tým že obyvateľstvu bránila v očkovaní, odhovárala ich, prípadne obmedzovala ostatných od školskej dochádzky, práce alebo podnikateľskej činnosti z dôvodu nedodržovania protipandemických opatrení. V časti nového znenia trestného činu podnecovania podľa § 360c TZ išlo o reakciu na stupňujúce sa útoky voči predstaviteľom rôznych povolání, ako napríklad lekárom, zdravotným sestram, učiteľom či poskytovateľom služieb. Pričom objektom tohto trestného činu je ochrana obyvateľstva pred podnecovaním vzbudzujúcim nenávisť pre výkon ich povolania, zamestnania, funkcie a pre dodržiavanie opatrení uložených na zabránenie šírenia nákazlivej choroby.

Objektívna stránka trestného činu podľa § 360c TZ spočíva v podnecovaní proti inému pre výkon jeho zamestnania, povolania alebo funkcie, alebo pre dodržiavanie opatrení uložených na zabránenie šírenia nákazlivej choroby spôsobom, ktorý vyvoláva u časti obyvateľstva nenávisť vzbudzujúcu dôvodnú obavu o svoj život alebo zdravie, alebo život alebo zdravie jeho blízkej osoby, alebo spôsobom, ktorý podstatne zhoršuje kvalitu jeho života. Subjekt tohto trestného činu je všeobecný.

Potreba regulácie dezinformácií bola reflektovaná v legislatívnom návrhu¹, na ktorého základe mal byť do TZ vložený aj § 361a nazvaný šírenie nepravdivej informácie. Podľa tohto návrhu mala skutková podstata trestného činu znieť: „*Kto vyrobí alebo rozširuje nepravdivú informáciu, ktorá je spôsobilá vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia aspoň časti obyvateľstva nejakého miesta, ohroziť životy alebo zdravie ľudí alebo ovplyvniť obyvateľstvo pri jeho rozhodovaní o závažných otázkach spoločenského významu alebo sa dopustí obdobného konania slovne alebo písomne prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, zvukového záznamu, zvukovo-obrazového záznamu alebo iného záznamu, potrestá sa odňatím slobody na 1 rok až 5 rokov.*“ Okrem tejto úmyselnej skutkovej podstaty bola navrhovaná v § 362 TZ aj nedbanlivostná skutková podstata v znení: „*Kto z nedbanlivosti opakovane rozširuje nepravdivú informáciu, ktorá je spôsobilá vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia aspoň časti obyvateľstva nejakého miesta, ohroziť životy alebo zdravie ľudí alebo ovplyvniť obyvateľstvo pri jeho rozhodovaní o závažných otázkach celospoločenského významu, potrestá sa až na jeden rok.*“

Za všeobecný nedostatok skutkových podstát postihujúcich tvorbu a šírenie hoaxov, vyplývajúci z povahy vecí, považujeme neurčitost' viacerých pojmov, ktoré obsahujú.

¹ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: *Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.* [online], 2021, [cit. 15. 05. 2023]. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2021-744>>.

Ide napríklad o samotný pojem dezinformácia. V rámci navrhovanej skutkovej podstaty sa použil pojem „*nepravdivá informácia*“. Nie je celkom zrejmé, čo môžeme považovať za nepravdivú informáciu. Vhodnejšia by bola napríklad formulácia „*overiteľne nepravdivá informácia*“, keď by sa na ustálenie (ne)pravdivosti informácie vyžadovalo určité overenie na základe objektívnej skutočnosti, ktoré by potvrdilo nepravdivosť informácie. Nejde však o jedinú možnú alternatívu. V zmysle pripravovanej legislatívy² sa dezinformáciou podľa zákona rozumie celkom zjavne nepravdivá informácia, ktorá je vytvorená, prezentovaná a šírená s cieľom klamať verejnosť alebo určitú skupinu osôb a má alebo môže mať za následok spôsobenie škody, alebo ujmy, alebo zabezpečenie prospechu.

Dalšiu neurčitosť predstavuje skutočnosť, aké množstvo obyvateľov by znamenalo „*aspoň časť obyvateľstva nejakého miesta*“. Ide o formuláciu, podľa ktorej môže byť desať obyvateľov časťou obyvateľstva nejakej dediny, ale tiež môže byť časťou obyvateľstva milión obyvateľov Slovenska. To vytvára zjavnú nejednoznačnosť formulácie.

Ďalej okrem toho, že nie je jasné, o aké množstvo obyvateľov by išlo, tak šírená dezinformácia by musela byť „*spôsobilá vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia*“ tohto neurčitého množstva obyvateľov. V tomto prípade sa vynára otázka, ako by sa spôsobilosť vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia dokazovala. Nie je možné vytvoriť akceptovateľný dôkaz toho, že nejaká informácia bola spôsobilá vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia aspoň časti obyvateľstva nejakého miesta. Totiž, ak táto skutočnosť nie je v rámci trestného konania dokázaná, tak existuje skutková pochybnosť, pretože je reálna šanca, že by obyvateľstvo mohlo byť dostatočne uvedomené na to, aby dezinformáciu neuverilo, tým pádom ani samotná dezinformácia nemôže byť považovaná za spôsobilú vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia. Z tohto dôvodu by musela byť aplikovaná zásada *in dubio pro reo*.

Uvedené zároven platí aj pre ďalšiu časť skutkovej podstaty hovoriacej o spôsobilosti informácie „*ovplyvniť obyvateľstvo pri jeho rozhodovaní*“. Jednak opätovne narážame na otázku množstva obyvateľov, ktoré spadá pod pojem obyvateľstvo. Taktiež je opakovaným problémom aj dokazovanie spôsobilosti informácie ovplyvniť obyvateľstvo pri jeho rozhodovaní. Teoreticky každá informácia môže byť spôsobilá ovplyvniť obyvateľstvo pri rozhodovaní. Rozhodujúci však podľa nás nie je obsah informácie, ale úroveň inteligencie, prípadne kritického myslenia alebo náchylnosti obyvateľstva uveriť dezinformáciám. To nás vracia do roviny, keď by bolo v rámci trestného konania potrebné dokázať, že informácia bola spôsobilá pri rozhodovaní ovplyvniť konkrétne dotknuté obyvateľstvo, ktorého vymedzenie by bolo pravdepodobne samo osebe problémom. Totiž, jednu skupinu obyvateľstva, ktorá dosahuje určitý stupeň inteligencie, nemusí konkrétna informácia ovplyvniť pri rozhodovaní, a teda na to nie je spôsobilá. Zároveň však tá istá informácia môže byť spôsobilá ovplyvniť pri rozhodovaní inú pomyselnú skupinu obyvateľstva, ktorá nedosahuje dostatočný stupeň inteligencie, kritického myslenia a po-

² Paragraf 2 návrhu zákona o opatreniach na zvýšenie bezpečnosti a dôveryhodnosti platforiem v on-line prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [online], 2023, [cit. 19. 05. 2023]. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2023-129>>.

dobne. Zrejme by sme sa tak opätovne dostali do roviny skutkových pochybností a k aplikácii zásady *in dubio pro reo*.

Výklad uvedených pojmov musí byť v praxi naviazaný na systém indikátorov dezinformácií, ktoré by tvorili podklad na rozhodnutie správneho orgánu a následne orgánov činných v trestnom konaní (ďalej aj OČTK) vo veci priestupkového, administratívneho alebo dokonca trestnoprávneho postihu. Indikátory by mali pokrývať a prekrývať podstatnú časť mediálneho priestoru a mali by zohľadňovať:

- a) cieľ a riziko informácie na:
 - i. bezpečnosť krajiny alebo jej časti,
 - ii. ústavné zriadenie,
 - iii. integritu územia,
 - iv. kritickú infraštruktúru alebo jej prvok,
 - v. verejný poriadok,
 - vi. práva a právom chránené záujmy fyzických alebo právnických osôb, alebo
 - vii. ekonomiku či hospodárstvo;
- b) príslušný sektor, do ktorého informácia mieri, napríklad obrana, voľby, zdravotníctvo, zahraničná politika, medzinárodné sankcie;
- c) čas výskytu alebo šírenia dezinformácie;
- d) rozsah dezinformačnej/malinformačnej zložky informácie v pomere k celkovému rozsahu informácií, ktorá sa šíri alebo je vytvorená;
- e) využívanie deep fake technológií na audiovizuálnu informáciu;
- f) využívanie strojového učenia a umelej inteligencie na textové informácie;
- g) osobu šíriteľa alebo tvorca informácie;
- h) šírenie informácie v spojení s výkonom práce, povolania, funkcie alebo úlohou verejného činiteľa;
- i) mediálnu platformu, ktorá informáciu šíri.

Je potrebné zdôrazniť, že ide o indikátory a určitá informácia sama osobe nemusí vykazovať znaky hybridnej hrozby, avšak zasadená do širšieho kontextu iných udalostí alebo indikátorov môže identifikovať hybridnú hrozbu. Preto je namieste vytvoriť okrem samotných indikátorov aj metodiku zberu indikátorov a ich vyhodnocovania.³ Súčasne sa javí ako žiaduce doplniť do mimotrestnej legislatívy definíciu informačnej operácie, dezinformácie, malinformácie (škodlivé informácie) a podobne.

Už z opísaných nedostatkov je jasné, že opisovaná skutková podstata bola nejednoznačná. Zo skutkovej podstaty musí byť zrejmé, aké konanie páchatel'a má postihovať. Nie je vhodným stavom, na jednej strane, aby bola v TZ obsiahnutá skutková podstata, ktorej výklad by mali možnosť si orgány činné v trestnom konaní prispôbovať podľa vlastných potrieb. Takýto stav by bol jednoznačne v rozpore s právnou istotou

³ Ministerstvo obrany Slovenskej republiky: *Akčný plán boja proti hybridným hrozbám na roky 2022-2024. Úlohy A.3. a A.6.* [online], 2022, [cit. 19. 05. 2023]. Dostupné na: <<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/2022/08/AKCNÝ-PLAN-KOORDINÁCIE-BOJA-PROTI-HYBRIDNÝM-HROZBAM.pdf#:~:text=Ak%C4%8Dn%C3%BDm%20pl%C3%A1n%20koordin%C3%A1cie%20boja%20proti%20hybridn%C3%BDm%20hrozb%C3%A1m%20282022-2024%29,konaj%C3%BA%20proti%20bezpe%C4%8Dnostn%C3%BDm%20a%20in%C3%BDm%20z%C3%A1ujmom%20Slovenskej%20republiky>>.

a predvídateľnosťou práva. Na druhej strane je trestnoprávny postih hoaxov a dezinformácií viazaný na špecifické situácie, ktoré sa líšia a zahŕňajú v sebe rôzne témy, očkováním počnúc a uzatváraním obranných medzinárodných zmlúv končiac, ktoré nie je možné dopredu špecifikovať a ich predvídanie má zohľadňovať práve všeobecne znejúca skutková podstata. Preto je dôležité v rámci legislatívneho návrhu *de lege ferenda* ponechať istú prípustnú mieru všeobecnosti skutkovej podstaty, pretože ak by skutková podstata bola príliš konkrétna, pre páchatel'ov šírenia dezinformácií by bolo jednoduché takúto skutkovú podstatu obísť a súčasne splniť svoj zámer šíriť dezinformácie. No zároveň, tak ako pri predchádzajúcom návrhu skutkovej podstaty, nová skutková podstata nebude môcť byť tak veľmi vágna. Jednoznačne by mala zohľadňovať potreby vyplývajúce z doterajšej praxe dotknutých orgánov, ale tiež napríklad už uvedené indikátory. Samozrejmosťou je jasný výklad jednotlivých pojmov, ktoré v nej budú obsiahnuté.

Skutková podstata podľa navrhovaných § 361a TZ a § 362 TZ bola podľa nášho názoru príliš všeobecná a vágna. Vytvárala priestor na trestné stíhanie takmer akejkolvek „nepohodlnej“ informácie a vytvárala priestor na zneužívanie trestného stíhania zo strany štátnych orgánov. Sme toho názoru, že dezinformácie by mali byť trestne stíhané, avšak v zmysle princípu *ultima ratio* preferujeme trestné stíhanie iba tých najzávažnejších foriem dezinformácií, čo musí byť prenesené aj do samotného znenia skutkovej podstaty, ktorá by nevytvárala pochybnosti alebo priestor na zneužívanie.

Otázna je aj nutnosť postihovania nedbanlivostného šírenia dezinformácií. Takéto šírenie dezinformácií nedosahuje taký stupeň spoločenskej nebezpečnosti, aby bolo vhodné postihovať nedbanlivostné (aj keď opakované) šírenie dezinformácií prostriedkami trestného práva. Nie je podľa nášho názoru vhodné, aby boli trestne stíhané osoby, ktoré nesprávne zhodnotili pravdivosť určitej informácie. Aj v tomto prípade sa môžeme odvolať na princíp *ultima ratio*.

Okrem hmotnoprávných nedostatkov stojí za zamyslenie pozrieť sa na uvedené skutkové podstaty a ich procesnoprávne dôsledky. Napríklad v prípade nedbanlivostného šírenia dezinformácií, kde horná hranica trestnej sadzby dosahuje jeden rok, by bol na skrátene vyšetovanie príslušný poverený príslušník Obvodného oddelenia Policajného zboru. V prípade šírenia dezinformácií podľa § 361a ods. 1 TZ bol na skrátene vyšetovanie príslušný vyšetovateľ odboru kriminálnej polície Okresného riaditeľstva Policajného zboru. Na prvý pohľad by na tom nemuselo byť nič zvláštne. Keď však vezmeme do úvahy, že dezinformáciami sa (aj keď nie z hľadiska vyšetovania) zaoberajú napríklad extrémistické skríningové centrum protiteroristickej jednotky Národnej kriminálnej agentúry, odbor počítačovej kriminality Národného centra osobitných druhov kriminality, ako aj Slovenská informačná služba a Národný bezpečnostný úrad, tak zrejme predstavujú problematiku vyžadujúcu vyšší stupeň odbornosti. Je preto vhodné pýtať sa, či poverení príslušníci Obvodného oddelenia Policajného zboru alebo vyšetovatelia Okresného riaditeľstva Policajného zboru dosahujú taký stupeň odbornosti a znalosti, že dokážu šírenie dezinformácií spoľahlivo vyšetrit'.

Ďalšou súčasťou legislatívneho rámca trestnoprávneho postihu dezinformácií by malo byť naviazanie tohto postihu na priestupkovú/administratívnu recidívu, tak ako to

bolo v jednotlivých pracovných verziách prezentovaných v pracovných skupinách Ministerstva spravodlivosti SR. Trestnoprávne postihnutelné vzorce správania by mali byť najmä prípady, ak osoba pokračuje v takejto činnosti aj po právoplatne uložených sankciách v administratívnom konaní, pretože z aplikačnej praxe sú páchatelia spravidla rovnaké osoby, ktoré už v minulosti boli za obdobné protiprávne konania riešené v priestupkovom konaní. Pričom je v záujme štátu i spoločnosti, aby trestnoprávny postih nastupoval v zmysle zásad *ultima ratio* až po tom, ako sú vyčerpané všetky miernejšie spôsoby postihu, napríklad postih v správnom konaní. Navyše by takýto postup mohol dopomôcť aj v rámci dokazovania naplnenia subjektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu v prípadnom trestnom konaní. Ak je totiž recidivista najskôr sankcionovaný v rámci priestupkového konania, je zároveň oboznámený s protiprávnosťou svojho konania. Preto v prípade opakovania obdobného protiprávneho konania páchatel'a už bude zrejmé, že bola prítomná vedomostná zložka páchatel'a, teda vedel, že uvedeným konaním môže ohroziť alebo porušiť záujem chránený TZ a zároveň bude minimálne uzrozumený s tým, že takéto ohrozenie alebo poškodenie môže spôsobiť (v prípade, ak také ohrozenie alebo poškodenie priamo nechcel spôsobiť). Zastávame názor, že predchádzajúce vyvodenie priestupkovej/administratívnej zodpovednosti môže viesť aj k zvýšeniu efektivity prípadného neskoršieho trestného konania.

Samo vyšetrovanie trestného činu v minulosti navrhovanom znení by tiež prinášalo komplikácie. Už sme opísali problematickosť niektorých častí skutkovej podstaty. Nesprávne naformulované znenie skutkovej podstaty by znamenalo problém v prípade dokazovania, keď by bolo náročné dokázať spôsobilosť dezinformácie ovplyvniť obyvateľstvo pri jeho rozhodovaní alebo spôsobilosť informácie vyvolať nebezpečenstvo vážneho znepokojenia aspoň časti obyvateľstva nejakého miesta. Na druhej strane vieme pomerne jasne posúdiť, či sú naplnené indikátory, ktoré sme už uviedli. Preto by tieto návrhy mohli pozitívne prispieť aj k efektívnemu vyšetrovaniu šírenia dezinformácií.

Hlavným priestorom šírenia dezinformácií sú v súčasnosti jednoznačne sociálne siete. Keďže sa v navrhovanom § 361a TZ mala vyžadovať úmyselná forma zavinenia, ide o skutočnosť, ktorú by museli OČTK dokázať. Bolo by mimoriadne ťažké dokázať, že páchatel' chcel šíriť dezinformácie (pretože, ak by sa odvolával na svoju nevedomosť o nepravdivosti informácie, už by úmysel chýbal), alebo vedel, že šírením (dez)informácie sa mohol dopustiť trestného činu, a pre prípad, že sa ho dopustí, bol s tým uzrozumený. Protinázorom by mohlo byť, že presne pre tieto prípady bola navrhovaná aj nedbanlivostná skutková podstata v § 362 TZ a spojenie trestnoprávnej zodpovednosti s administratívnou recidívou, keď páchatel' v minulosti bol za obdobný skutok postihnutý a bol v správnom konaní poučený, že ide o dezinformáciu. V prípade šírenia dezinformácií prostredníctvom internetu je však náročné preukázať použitie konkrétneho zariadenia (telefónu, počítača a podobne) v konkrétnom čase a konkrétnou osobou. Už v situácii, keď sa potenciálny páchatel' odvoláva na to, že to-ktoré zariadenie používa napríklad aj iná osoba v domácnosti, sťažuje sa zásadným spôsobom proces dokazovania. Musí totiž byť spolahlivým spôsobom zistené, ktorá konkrétna osoba šírila dezinformáciu. Týmto sa opätovne dostávame do roviny použitia zásady *in dubio pro reo*.

Odhaľovanie trestných činov je v súčasnej dobe všeobecne upravené v § 38a a § 39 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov (ďalej aj zákon o PZ), pričom tieto ustanovenia nijakým spôsobom nereflektujú vývoj v spoločnosti vrátane odhaľovania počítačovej kriminality, keďže iba vypočítavajú prostriedky operatívno-pátracej činnosti bez toho, aby ďalej definovali ich obsah, ako i skutočnosť, aké sú zákonné podmienky ich nasadenia vrátane doby používania. Keďže nie sú definované prostriedky operatívno-pátracej činnosti, nie je možné ani od všeobecných prostriedkov operatívno-pátracej činnosti zákonne odvodiť špecifické prostriedky operatívno-pátracej činnosti, ktoré by sa mali používať na odhaľovanie a dokumentovanie počítačovej kriminality vrátane šírenia dezinformácií a hoaxov.

Z uvedeného je zjavné, že právna úprava prostriedkov operatívno-pátracej činnosti v odhaľovaní trestnej činnosti nezodpovedá súčasným potrebám a technologickému pokroku. Jednou z hlavných výziev je definovať jednotlivé prostriedky operatívno-pátracej činnosti tak, aby boli použiteľné nielen v materiálnom svete, ale taktiež v digitálnej sfére tak, aby boli spôsobilé dokumentovať podozrenia z počítačovej kriminality.⁴

Uvedomujúc si odstup približne jedného roku od zverejnenia legislatívneho návrhu trestného činu šírenia nepravdivej informácie, v závere kapitoly uvádzame, že sme považovali za dôležité opätovne venovať pozornosť nedostatkom tejto právnej úpravy, pretože je nevyhnutné ich zohľadňovať pri budúcich legislatívnych iniciatívach.

2. Ústavné mantinely trestného stíhania dezinformácií

V predchádzajúcej kapitole sme poukázali na viaceré nedostatky pôvodne navrhovanej skutkovej podstaty trestného činu šírenia nepravdivej informácie. Pri tvorbe novej a kvalitnejšej skutkovej podstaty bude určite potrebné úspešne sa vyhnúť týmto nedostatkom, no zároveň nemenej dôležité bude brať na zreteľ ústavnoprávny rozmer tejto problematiky. Nepochybne je potrebné prihliadať na fakt, že obmedzením šírenia dezinformácií, špeciálne prostriedkami trestného práva, dochádza aj k obmedzeniu základných práv a slobôd. Bude mimoriadne náročné pri budúcom vytváraní skutkovej podstaty postihujúcej šírenie dezinformácií, aby táto skutková podstata prešla testom ústavnej konformnosti.

Sloboda prejavu a právo na informácie nie sú absolútnymi právami, a teda je možné ich obmedziť, čo explicitne vyjadruje aj čl. 26 ods. 4 Ústavy SR, podľa ktorého: „*Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.*“ Na nadnárodnej úrovni sa s právnou úpravou slobody prejavu môžeme stretnúť napríklad v čl. 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj Dohovor), pričom možnosť obmedzenia tejto slobody je vyjadrená v čl. 10 ods. 2 Dohovoru, podľa ktorého: „*Výkon týchto slobôd (sloboda prejavu, sloboda zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky – pozn. autora), pretože zahŕňa povinnosti aj zodpovednosť, môže podliehať*

⁴ Napríklad pri sledovaní osôb a vecí je tento postup *per se* vylúčený.

takým formalitám, podmienkam, obmedzeniam alebo sankciám, ktoré stanovuje zákon, a ktoré sú nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, územnej celistvosti alebo verejnej bezpečnosti, na predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, ochranu zdravia alebo morálky, ochranu povesti alebo práv iných, zabránenia úniku dôverných informácií alebo zachovania autority a nestrannosti súdnej moci.“

Podmienka obmedzenia slobody prejavu výlučne zákonom bude splnená pri každej snahe boja proti dezinformáciám prostriedkami trestného práva, a to aj s odvolaním sa na zásadu *nullum crimen sine lege*. Okrem požiadavky legality je ďalej uvedená požiadavka vhodnosti, teda obmedzenie musí sledovať určitý legitímny cieľ. Článok 10 ods. 2 Dohovoru vymenúva niekoľko alternatív. Treba povedať, že problematika dezinformácií je natoľko komplexná, že dokáže zasiahnuť takmer do každej sféry života spoločnosti, a teda právom aprobovaným cieľom by mohli byť pokojne ochrana národnej bezpečnosti, územnej celistvosti, verejnej bezpečnosti, predchádzanie nepokojom alebo zločinnosti, taktiež ochrana zdravia, morálky, povesti alebo práv iných, a napokon aj zachovávanie autority a nestrannosti súdnej moci. Azda jedinou výnimkou je zabránenie úniku dôverných informácií, pretože tie by z povahy veci nemali byť nepravdivé.

Ďalej je potrebné, aby dochádzalo k obmedzeniu slobody prejavu len v nevyhnutnej miere. Inými slovami, je potrebné skúmať, či neexistujú šetrnejšie prostriedky (napríklad odstraňovanie nevhodného obsahu na internete, priestupková zodpovednosť a podobne), ktorými by stále bolo možné dosiahnuť sledovaný cieľ. Trestné právo jednoznačne predstavuje jeden z najvýraznejších prostriedkov obmedzenia základných práv, čoho dôkazom je aj viackrát spomínaná zásada *ultima ratio*. Nevyhnutnosť bude preto potrebné skúmať v kontexte so stavom spoločnosti a s možnými rizikami s tým spojenými. Slovenská republika v porovnaní s inými krajinami Európskej únie dosahuje veľmi znepokojujúce výsledky v rebríčku dôvery svojich obyvateľov v dezinformácie.⁵ Okrem toho dezinformácie postupne čoraz viac začínajú využívať aj politicky exponované osoby, čo v demokratickej spoločnosti taktiež nemôže zostať nepovšimnuté.

Ako jedna z možných alternatív sa ponúka právny rámec existujúcej úpravy odstraňovania nevhodného obsahu na internete a zamedzenie prístupu k určitým webovým lokalitám v sieti z územia SR s poukazom na § 27b § 27c zákona č. 68/2015 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý upravuje blokovanie škodlivého obsahu, ktorým sa rozumie programový prostriedok alebo údaj, ktorý zapríčiňuje alebo môže zapríčiniť kybernetický bezpečnostný incident. V zmysle citovaného ustanovenia je možné blokovať aj škodlivú aktivitu, ktorou sa rozumie akákoľvek činnosť, ktorá zapríčiňuje alebo môže zapríčiniť kybernetický bezpečnostný incident, podvodnú činnosť, odcudzenie osobných údajov alebo citlivých údajov, závažné dezinformácie a iné formy hybridných hrozieb, avšak *iba do 30. septembra 2022*. Súčasne stále platí povinnosť, že štátne orgány sú povinné bez meškania oznamovať úradu škodlivý obsah a škodlivé aktivity, ktoré zistia pri svojej činnosti.

⁵ SITA: *Slovensko má podľa štúdie GLOBSEC slabiny, ľudia veria dezinformáciám a majú sympatie k Rusku*. In sita.sk. [online], 2021, [cit. 15. 05. 2023]. Dostupné na: <<https://sita.sk/slovensko-ma-podla-studie-globsec-slabiny-ludia-veria-dezinformaciam-a-maju-sympatie-voci-rusku/>>.

Uvedenú právnu úpravu dopĺňa aj ustanovenie § 134 zákona č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov, podľa ktorého je možné pozastaviť poskytovanie vysielania programu alebo programovej časti, ak by obsahová služba, ktorú poskytuje vysielateľ⁶:

- a) propagovala vojnu alebo opisovala kruté alebo inak neľudské konanie spôsobom, ktorý je ich nevhodným zľahčovaním, ospravedlňovaním alebo schvaľovaním;
- b) šírla alebo sprístupňovala informácie verejnosti s úmyslom verejne podnecovať na spáchanie niektorého z trestných činov terorizmu alebo verejne schvaľovať niektorý z trestných činov terorizmu;
- c) propagovala násilie a otvorenou alebo skrytou formou podnecovala násilie alebo nenávisť, znevažovať alebo hanobiť na základe pohlavia, rasy, farby pleti, jazyka, viery a náboženstva, politického či iného zmýšľania, majetku, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, narodenia, národného alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, štátnej príslušnosti, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine;
- d) nezabezpečí všestrannosť informácií a názorovú pluralitu v rámci vysielanej programovej služby alebo nezabezpečí objektivnosť a nestrannosť spravodajských programov a programov aktuálnej publicistiky; názory a hodnotiace komentáre musia byť oddelené od informácií spravodajského charakteru.

Odstánenie nezákonného obsahu v trestnom konaní je realizované v zmysle súčasnej právnej úpravy v intenciách § 91 ods. 1 písm. d) zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov: „*Ak je na účely dokazovania nevyhnutné uchovanie uložených počítačových údajov vrátane prevádzkových údajov, ktoré boli uložené prostredníctvom počítačového systému, môže predseda senátu a pred začatím trestného stíhania alebo v prípravnom konaní prokurátor vydať príkaz, ktorý musí byť odôvodnený aj skutkovými okolnosťami, osobe, v ktorej držbe alebo pod ktorej kontrolou sa nachádzajú také údaje, alebo poskytovateľovi takých služieb, aby také údaje odstránili z počítačového systému.*“, a teda sa vykonáva na základe právoplatného rozhodnutia príslušného súdu a len v trestnom konaní. OČTK ani súd takýto obsah neodstraňujú, ale odstraňuje ho priamo poskytovateľ danej služby, kde je takýto obsah zverejnený/uložený.

Prvým problémom, ktorý vyplýva z uvedeného, je skutočnosť, že výmaz nevhodného alebo protiprávneho obsahu je možné realizovať výlučne v intenciách trestného stíhania. Ďalším limitujúcim faktorom odstránenia závadového obsahu na internete je skutočnosť, že uvedené ustanovenie je možné aplikovať iba na množstvo domén, ktoré sú na Slovensku registrované, a nie hosťované. Skutočnosť, že stránka je registrovaná na Slovensku, neznamena, že aj samotný server s obsahom sa nachádza na území Slovenskej republiky. Národné domény, ako je doména „.sk“, majú svojich správcov, národných registrátorov domén. Otázka nevyhnutnosti bude spomedzi uvedených podmienok azda najdiskutova-

⁶ Do uvedeného právneho rámca výraznejšie nezasahuje ani čl. II návrhu zákona o opatreniach na zvýšenie bezpečnosti a dôveryhodnosti platforiem v online prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorým sa mení aj zákon č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. [cit. 19. 05. 2023]. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2023-129>>.

nejšou. Bude potrebné ju spoľahlivo vyriešiť tak, aby nevyhnutnosť trestnoprávnej regulácie dezinformácií nevzbudzovala pochybnosti. S odkazom na podmienku nevyhnutnosti je pravdepodobné, že trestným právom budú môcť byť postihované len najzávažnejšie formy dezinformácií. Napokon, aj podľa Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj *ESLP*)⁷ by nemala byť sloboda prejavu obmedzená len na všeobecne uznané myšlienky. To znamená, že aj myšlienky, ktoré šokujú, znepokojujú alebo dokonca ani nie sú pravdivé, nemôžu byť automaticky postihované prostriedkami trestného práva.

Ďalej musia byť právne predpisy v súlade s ústavnoprávnymi princípmi. Jedným z nich je aj princíp právnej istoty upravený v čl. 1 ods. 1 Ústavy SR. Tento princíp vyjadruje, že právne normy musia dosahovať takú kvalitu, aby nepôsobili nejasne alebo vágne. Musia byť predvídateľné a zrozumiteľné pre adresáta. Právna norma musí dosahovať taký stupeň určitosti, aby nemohla byť zneužívaná zo strany štátnych orgánov.⁸ Táto podmienka sa javí problematickou aj v spojitosti s opísaným neúspešným legislatívnym návrhom a tento návrh zjavne nedosahoval kvalitu, aká sa od právnych noriem vyžaduje.

ESLP taktiež stanovil požiadavky, ktoré musia byť splnené v prípade trestnoprávneho obmedzenia slobody prejavu (napríklad z dôvodu šírenia dezinformácií). Po prvé, sankcionovanie v rovine trestného práva je prípustné len vtedy, ak dôjde k zneužitiu slobody prejavu. So zneužitím slobody prejavu nie je možné stotožňovať myšlienky, s ktorými sa nestotožňuje určitá skupina ľudí (ak na to, samozrejme, neexistuje objektívny dôvod). Po druhé, ak sa pristúpi k sankcionovaniu zneužívania slobody prejavu, tak sankcia musí byť primeraná nebezpečnosti konania, ktorým je ohrozený alebo poškodený záujem chránený zákonom. To inými slovami znamená, že za šírenie dezinformácií nie je možné udeľovať drakonické tresty (ak si odmyslíme potenciálne kvalifikované skutkové podstaty postihujúce tie absolútne najzávažnejšie formy šírenia dezinformácií, no aj to je momentálne len hypotetická úvaha).⁹

V tejto súvislosti opätovne zdôrazňujeme, že pri boji proti dezinformáciám je aj v súlade s podmienkou nevyhnutnosti potrebné použiť najskôr vhodnejšie (menej invazívne) prostriedky obmedzenia dotknutej slobody, napríklad prostriedky občianskeho práva, prípadne správneho práva, keďže tie upravujú menej prísne sankcie. Tým však zároveň netvrdíme, že nie je možné pristúpiť priamo k trestnoprávnej úprave. Práve naopak, k takejto úprave je možné pristúpiť, avšak za striktného dodržania uvedených podmienok.

Ani v demokratickej spoločnosti nemôže ostať diskusia bez akejkoľvek regulácie. Najmä nie v súčasnosti, keď zdanlivá anonymita poskytnutá sociálnymi sieťami posúva hranice diskusie do absurdných rozmerov sprevádzaných masovým šírením dezinformácií, keď je výrazne sťažený prístup k relevantným a pravdivým informáciám, čím *de facto* dochádza k obmedzeniu slobody prístupu k informáciám. Taktiež začína byť čoraz naivnejšie myslieť si, že dezinformácie dokážeme poraziť konštruktívnou diskusiou. Preto je vhodné zamýšľať sa nad všetkými prostriedkami boja proti dezinformáciám, aj tými trestnoprávnymi.

⁷ Rozsudok ESLP z 25. augusta 1998 vo veci Herfel proti Švajčiarsku.

⁸ Nález Ústavného súdu z 28. októbra 2014, sp. zn. PL. ÚS 24/2014.

⁹ Rozsudok ESLP zo 17. decembra 2004 vo veci Pedersen a Baadsgaard proti Dánsku.

Záver

Šírenie dezinformácií sa dnes stáva už neodmysliteľnou súčasťou spoločnosti, tak ako napríklad krádeže alebo iná protiprávna činnosť. Pochopiteľne, na každú takúto protiprávnú činnosť treba primerane a včas reagovať. O včasnosti reakcie môžeme už len polemizovať, primeraná a vhodná reakcia je však stále reálna. Tomu však musí predchádzať odborná diskusia, ktorá bude zohľadňovať všetky požiadavky praxe a všetky podmienky, ktoré je pri obmedzení slobody prejavu potrebné dodržať.

Dezinformácie v istom zmysle predstavujú zaujímavé špecifikum. Kým jedna skupina obyvateľstva je presvedčená o ich škodlivosti a je pozitívne naklonená k efektívnemu boju proti nim, tak druhá skupina obyvateľstva akékoľvek obmedzenie šírenia dezinformácií považuje za neprípustné obmedzenie slobody prejavu. Sloboda prejavu však obmedziteľná jednoznačne je, a preto je na mieste zamýšľať sa aj nad možnosťou, či v záujme ochrany demokratických hodnôt nie je najvyšší čas, aby v nevyhnutnej miere aj obmedzená bola. To z tejto problematiky robí spoločensky citlivú tému, pri ktorej je už vopred jasné, že vždy bude existovať skupina ľudí, ktorá bude kritizovať akékoľvek riešenie.

Je jasne viditeľné, že problematika hybridných hrozieb, extrémizmu a s tým súvisiace šírenie dezinformácií sa začína čoraz viac stávať predmetom odborných diskusií a postupne sa dostáva do popredia. Ide o pozitívny trend, pretože komplikovanosť boja proti dezinformáciám si vyžaduje čo najrozsiahlejšie vedecké bádanie. Predkladaný článok analyzuje vybrané problémy návrhu, ktorý mal zaviesť trestnoprávny postih šírenia dezinformácií, a okrem toho tiež navrhuje čiastkové riešenia či usmernenia, ktoré by mohli prispieť v komplikovanom boji proti šíreniu dezinformácií.

Literatúra

Dohovor o ochrane základných práv a slobôd

Ministerstvo obrany Slovenskej republiky: *Akčný plán boja proti hybridným hrozbám na roky 2022-2024*. [online], 2022. Dostupné na: <<https://www.nbu.gov.sk/wp-content/uploads/2022/08/AKCNÝ-PLAN-KOORDINÁCIE-BOJA-PROTI-HYBRIDNYM-HROZBAM.pdf#:~:text=A-k%C4%8Dn%C3%BD%20pl%C3%A1n%20koordin%C3%A1cie%20boja%20proti%20hybridn%C3%BDm%20hrozb%C3%A1m%20%282022-2024%29,konaj%C3%BA%20proti%20bezpe%C4%8Dnostn%C3%BDm%20a%20in%C3%BDm%20z%C3%A1ujmom%20Slovenskej%20republiky>>

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: *Návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. [online], 2021. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2021-744>>

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky: *Návrh zákona o opatreniach na zvýšenie bezpečnosti a dôveryhodnosti platforiem v on-line prostredí a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. [online], 2023. Dostupné na: <<https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2023-129>>

SITA: *Slovensko má podľa štúdie GLOBSEC slabiny, ľudia veria dezinformáciám a majú sympatie k Rusku*. In sita.sk. [online], 2021. Dostupné na: <<https://sita.sk/slovensko-ma-podla-studie-globsec-slabiny-ludia-veria-dezinformaciam-a-maju-sympatie-voci-rusku/>>

Nález Ústavného súdu z 28. októbra 2014, sp. zn. PL. ÚS 24/2014

Rozsudok ESĽP z 25. augusta 1998 vo veci Herfel proti Švajčiarsku

Rozsudok ESĽP zo 17. decembra 2004 vo veci Pedersen a Baadsgaard proti Dánsku

Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

Zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

Zákon č. 68/2015 Z. z. o kybernetickej bezpečnosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Zákon č. 264/2022 Z. z. o mediálnych službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov